

Sygn. akt III CSK 13/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 lipca 2009 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Wojciech Jan Katner (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa J. U.

przeciwko Skarbowi Państwa – Ministrowi Spraw Zagranicznych i Ministrowi Skarbu
Państwa

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 9 lipca 2009 r.,

skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 27 czerwca 2008 r.,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz
Skarbu Państwa – Prokuratorii Generalnej Skarbu Państwa
kwotę 3.600,- (trzy tysiące sześćset) złotych tytułem kosztów
postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

W pozwie z dnia 2 lipca 2003 r. J. U. żądał zasądzenia od Skarbu Państwa kwoty 639.863 złotych z tytułu odszkodowania za mienie pozostawione poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej. Wartość tego mienia została określona drogą administracyjną na kwotę 858.403 złotych, z czego 218.514 złotych powód zrealizował w postaci uprawnienia, wynikającego z prawa zaliczenia wartości nieruchomości, nabytej w drodze przetargu od Skarbu Państwa. Dalszych takich uprawnień, mimo podejmowanych prób nie mógł zrealizować. Sąd I instancji zasądził dochodzoną kwotę, uznając Ministra Skarbu Państwa za właściwą jednostkę organizacyjną Skarbu Państwa, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie. Apelacja pozwanego, zarzucająca naruszenie art. 67 § 3, art. 67 § 2 i art. 233 § 1 k.p.c. oraz art. 361 § 1 w zw. z art. 6 k.c., jak też art. 361 § 2 w zw. z art. 362 k.c. oraz art. 77 ust. 1 Konstytucji RP w zw. z art. 417 k.c. i art. 33 w zw. z art. 67 § 2 k.p.c. została uwzględniona a powództwo oddalone wyrokiem Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 24 listopada 2006 r. Podstawą wyroku były przepisy ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawionych nieruchomości poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418, dalej jako: „ustawa z 2005 r.”).

Na skutek skargi kasacyjnej powoda Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 22 listopada 2007 r. III CSK 143/07 (Lex nr 398315) uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania wraz z rozstrzygnięciem o kosztach. Uznał, że wprawdzie wymieniona ustawa wyczerpała prawo do odszkodowania z tytułu rekompensaty za pozostawione mienie, ale nie wyłączyła możliwości dochodzenia od Skarbu Państwa odszkodowania za tzw. delikt normatywny, przy wykazaniu spełnienia przesłanek odpowiedzialności *ex delicto*. Zakres szkody powinien być w takim przypadku wyznaczony przez nadwyżkę wartości dawnego prawa ustaloną bez uwzględnienia przepisów uznanych przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodne z Konstytucją (chodzi o art. 212 ustawy o gospodarce nieruchomościami z 1997 r.), nad wartością prawa do rekompensaty przewidzianego wymienioną ustawą z 2005 r.

W następstwie powyższego wyroku Sądu Najwyższego, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 27 czerwca 2008 r. zmienił swój wyrok poprzedni, zasądając na rzecz powoda kwotę 110.830,60 złotych z odsetkami ustawowymi, oddalając powództwo w pozostałej części, jak też apelację w pozostałej części, znosząc wzajemnie między stronami koszty procesu. Ze względu na objęcie przez powoda swoim roszczeniem całości wartości niezrealizowanego prawa zaliczania w stosunku do wartości pozostawionego mienia, Sąd Apelacyjny powołał się na art. 398²⁰ k.p.c. (mylnie w uzasadnieniu wskazany jako art. 498²⁰ k.p.c.), jako przepis nakazujący uwzględnić stanowisko Sądu Najwyższego, który przesądził, że tak skonstruowane roszczenie powodowi nie przysługuje.

Skarga kasacyjna powoda, odnosząca się do części zaskarżonego wyroku, w jakiej oddalone zostało powództwo co do kwoty 529.033 złotych, została oparta na obu podstawach, wymienionych w art. 398³ k.p.c. W odniesieniu do naruszenia prawa materialnego przez zaskarżony wyrok powołano się na niewłaściwe zastosowanie art. 361 k.c. w zw. z art. 363 k.c., a naruszenie prawa procesowego mające istotny wpływ na rozstrzygnięcie sprawy związane z naruszeniem art. 398²⁰ k.p.c. Wniesiono o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania z zasądzeniem kosztów. W odpowiedzi na skargę Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa wniosła o oddalenie skargi z zasądzeniem kosztów.

Sąd Najwyższy zważył., co następuje:

Skarga kasacyjna jest niezasadna.

Podstawowe zagadnienie, które należy rozpatrzyć w związku z zarzutami skarżącego sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy wspomniana już ustawa z 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawionych nieruchomości poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej, wyłączyła odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu deliktu normatywnego. Rozstrzygnięcie tej kwestii pozwoli także ustalić prawidłowość zastosowania przez zaskarżony wyrok wykładni prawa, dokonanej przez Sąd Najwyższy w dotyczącym tej samej sprawy wyroku z dnia 22 listopada 2007 r. sygn. akt III CSK 143/07, którą to wykładnią Sąd ponownie rozpoznający sprawę był związany na podstawie art. 398²⁰ k.p.c.

Na postawione ogólnie pytanie odpowiedział Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 2 lutego 2007 r. IV CSK 376/06 (Lex nr 369145), stwierdzając, że przewidziane przepisami wymienionej ustawy z 2005 r. prawo do odszkodowania pieniężnego, nazwane „prawem do rekompensaty” wyczerpuje prawo do odszkodowania z tytułu pozostawienia nieruchomości poza granicami Państwa w wyniku wypędzenia z byłego terytorium RP lub jego opuszczenia w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. Jeśli ktoś domaga się rekompensaty w formie świadczenia pieniężnego, to sposób ustalania tego świadczenia i jego wysokość określa ta ustawa. Odbywa się to na drodze administracyjnej, wypłaty rekompensaty dokonuje bank, droga sądowa jest wyłączona. Nie zamyka to wszakże możliwości, jak stwierdził SN w tym wyroku, a co aprobeuje skład orzekający w niniejszej sprawie, dochodzenia odszkodowania, które może przewyższać kwotę rekompensaty, jeśli ma miejsce delikt (czyn niedozwolony) Skarbu Państwa. Delikt ten polega na działaniach normatywnych, niezgodnych z Konstytucją oraz na działaniach faktycznych, uniemożliwiających zrealizowanie prawa przewidzianego ustawowo. Chodzi w tym ostatnim przypadku o możliwość zaliczenia wartości nieruchomości pozostawionej za granicą na poczet ceny nieruchomości nabywanej od Skarbu Państwa („prawo do zaliczenia”).

W tym samym wyroku z dnia 2 lutego 2007 r. Sąd Najwyższy przypomniał, że przypisanie Skarbowi Państwa odpowiedzialności deliktowej wymaga wykazania przez powoda przesłanek tej odpowiedzialności. Powód winien zatem najpierw wykazać szkodę doznaną na skutek niemożliwości zrealizowania swego prawa, pozostającą w normalnym związku przyczynowym z deliktem Skarbu Państwa. Szkodą taką mogłaby być strata lub utracona korzyść (art. 361 § 2 k.c.), przewyższająca wysokość rekompensaty, jaka przysługuje uprawnionemu na podstawie wymienionej ustawy z 2005 r., będąca normalnym następstwem (art. 361 § 1 k.c.) niemożliwości skorzystania z prawa do zaliczenia.

Ponownie należy się odwołać do wyroku SN z dnia 22 listopada 2007 r., uchylającym poprzedni wyrok Sądu II instancji w niniejszej sprawie, w którym przyjęte zostało stanowisko Sądu Najwyższego, wyrażone z kolei w wyroku z dnia 21 listopada 2003 r. I CK 323/02 (OSNC 2004, nr 6, poz. 103). Uznano w nim, że szkoda Zabuzan polega na obniżeniu wartości prawa zaliczenia i jest wyznaczana

przez różnicę między wartością prawa zaliczenia, ustaloną bez uwzględnienia przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją a wartością tego prawa istniejąca w konsekwencji ich obowiązywania. Skład orzekający w niniejszej sprawie podziela stanowisko wyrażone w tezie powyższego wyroku z dnia 22 listopada 2007 r., w której stwierdza się, że „w sytuacji, w której prawo zaliczenia o obniżonej wartości zostaje przez ustawodawcę zastąpione przez inne uprawnienie, należy uznać, że szkoda ulega kompensacie w zakresie, w jakim nowe uprawnienie przewyższa prawo dawne (o obniżonej, na skutek bezprawnych działań, wartości). Zakres szkody powinien być zatem wyznaczony przez nadwyżkę wartości dawnego prawa ustaloną bez uwzględnienia przepisów uznanych za niezgodne z Konstytucją, nad wartością prawa do rekompensaty przewidzianego ustawą z 2005 r. o realizacji prawa do rekompensaty z tytułu pozostawionych nieruchomości poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej.”

W odpowiedzi na skargę kasacyjną Prokuratoria Generalna Skarbu Państwa podniosła, że wyrok SN z dnia 22 listopada 2007 r. nie przedstawił nowej koncepcji, tylko podzielił przytoczony wcześniej pogląd Sądu Najwyższego z lutego 2007 r. Stanowisko to nie koliduje zatem z rozstrzygnięciem zawartym w wyroku Sądu II instancji w niniejszej sprawie i jego uzasadnieniem, dlatego zarzut naruszenia art. 398²⁰ k.p.c. jest bezzasadny.

To pozwala stwierdzić, że Sąd II instancji, wydając zaskarżony wyrok wykonał treść wyroku SN z dnia 22 listopada 2007 r., uchylającego poprzedni wyrok tego samego Sądu i uznał, że szkoda powoda polega na zawyżeniu wartości nieruchomości nabytych przez niego od Skarbu Państwa w ramach wykonania prawa do zaliczenia. Różnica tej wartości wynosiła 157.690 złotych, a więc zasądzona kwota w zaskarżonym wyroku stanowiła różnicę między tą kwotą a kwotą uzyskaną ze sprzedaży nieruchomości. Przyjęta została cena uzyskana przez powoda, a w toku postępowania powód nie wykazał innej szkody, w szczególności szkody spowodowanej innym działaniem organów publicznych, niż zawyżenie wskazanej wartości nieruchomości. Na wcześniejszych etapach sprawy pojawiło się wprawdzie ograniczanie powodowi uczestniczenia w przetargu na uzyskanie kolejnej nieruchomości w celu uzyskania dalszej rekompensaty, ale nie jest to przedmiotem niniejszego postępowania ze skargi kasacyjnej.

Stwierdzić również należy, że skarżący nie wykazał normalnego związku przyczynowego pomiędzy zdarzeniem powodującym szkodę a jej wysokością, szacowaną przez niego na 639.863 złotych. W szczególności nie wykazał, aby poniesiona szkoda przewyższała wysokość rekompensaty, należnej na podstawie ustawy z 2005 r. Wysokość szkody powoda jest zasadnie ustalona przez Sąd II instancji w odniesieniu do wartości prawa do zaliczenia, przysługującego powodowi na gruncie ustawy z 2005 r.

Zaznaczyć należy, że skarżący od początku sprawy nie zgadza się z określeniem należnej rekompensaty w wysokości 20% w stosunku do wartości mienia, tak jak to przewiduje ustawa z 2005 r. Konsekwentnie twierdzi, że przysługuje mu 100% wartości utraconego majątku i wszelkie odliczenia dotychczasowej realizacji roszczeń powinny następować od tej kwoty z przyznaniem mu odszkodowania w wysokości różnicy. Tymczasem, zgodnie z wcześniej już przytoczonym wyrokiem SN z dnia 21 listopada 2003 r. stwierdzono, że kwestia wykazania szkody i jej wysokości obciąża powoda, ale szkodą w rozumieniu prawnym nie jest uszczerbek rozumiany jako wartość utraconego mienia, zaś rekompensata w 100% wysokości nie stanowi przysługującego mu odszkodowania. Sprzeciwia się temu obowiązywanie przepisów odrębnych, „w których ustawodawca – w ramach autonomii legislacyjnej – uregulował formę i tryb realizacji prawa do ekwiwalentu”. Trzeba uznać na gruncie obecnie obowiązujących przepisów, że takimi przepisami odrębnymi jest ustawa z 2005 r., przewidująca 20% ekwiwalent w mieniu zamiennym albo w świadczeniu pieniężnym.

W powyższym wyroku SN podaje się także ważny argument, że ze względu na mały procent zrealizowanych roszczeń Zabużan nie można powodować nierówności wśród uprawnionych, którzy powinni korzystać z jednakowych uprawnień. Można zrozumieć subiektywne poczucie krzywdy wśród osób, które utraciły majątki na terenach, które nie są dzisiaj w granicach Państwa Polskiego, nie otrzymując pełnej rekompensaty, chociaż z roszczeniami występują już z reguły 5 jak w sprawie niniejszej – ich następcy prawni. Powinni jednak zauważyć, że kwestia rozliczeń majątkowych, związanych z II wojną światową i jej następstwami nie jest jeszcze uregulowana wobec innych grup poszkodowanych. W przypadku

Zabużan to nastąpiło, jest zatem konieczne respektowanie przepisów odrębnych ich dotyczących, obowiązujących w czasie rozstrzygania sprawy. Do takich przepisów należy ustawa z 2005 r. W związku z tym twierdzenie skarżącego o naruszeniu art. 361 k.c. w zw. z art. 363 k.c. jest bezzasadne.

Mając na uwadze zasadę pełnego odszkodowania przewidzianego przepisami kodeksu cywilnego, należy stwierdzić, że po uwzględnieniu *legis specialis* w stosunku do kodeksu cywilnego, w postaci przepisów ustawy z 2005 r., jest w stosunku do Zabużan zachowana ta zasada, ponieważ wysokość rekompensaty przewidzianej w ustawie z 2005 r. odpowiada pełnemu odszkodowaniu, należnemu zgodnie z tą ustawą. Jeżeli zatem poszkodowany z tytułu pozostawienia nieruchomości poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Zabużanin) nie wykazał innej szkody, spowodowanej działaniami organów publicznych, niż zawyżenie wartości nieruchomości nabytych przez niego od Skarbu Państwa, w ramach wykonania prawa do zaliczenia, to nie należy mu się od Skarbu Państwa odszkodowanie wyższe, niż różnica pomiędzy wartością rekompensaty w wysokości 20% wartości pozostawionej nieruchomości, w postaci mienia zamiennego albo świadczenia pieniężnego (zgodnie z ustawą z 2005 r.), a wartością rynkową nieruchomości nabytych od Skarbu Państwa. Dlatego rozstrzygnięcie Sądu w zaskarżonym wyroku jest prawidłowe.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. 5 rozstrzygając o kosztach postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ i art. 391 § 1 k.p.c.